

УДК 336.143

Гасанов С. С., Кудряшов В. П.

ОБМЕЖЕННЯ ДЕФІЦИТУ БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ФІСКАЛЬНИХ РИЗИКІВ

Основною метою статті є обґрунтування певних теоретичних підходів і практичних рекомендацій щодо визначення та дотримання обмежень дефіциту не тільки державного бюджету, а й сектору загального державного управління в цілому. Розглянуто відтворювальну спіраль бюджетного дефіциту: «бюджетний дефіцит – державний борг – фискальні ризики – бюджетний дефіцит» та її особливості в Україні. Характер здійснюваної урядом фискальної політики суттєво впливає на джерела фінансування бюджетного дефіциту й динаміку його відтворювальної спіралі. Швидкоплинність, непередбачуваність і конфліктність політичних циклів в Україні протягом 2005–2016 рр. стали основним чинником внутрішніх фискальних ризиків та їх руйнівного впливу на стан державних фінансів. Автори вважають неможливим розширення фискального простору в межах заходів реалізовуваної бюджетно-податкової політики, ізольованих від загальної політики сприяння економічному зростанню. Фактична відсутність такого загального курсу економічної політики й надалі посилюватиме ендогенні та екзогенні фискальні ризики для економіки України.

Ключові слова: державні фінанси, сектор загального державного управління, бюджетний дефіцит, фискальна політика, фискальні ризики.

Табл. 3. Літ. 42.

Гасанов С. С., Кудряшов В. П.

ОГРАНИЧЕНИЯ ДЕФИЦИТА БЮДЖЕТА В УСЛОВИЯХ ФИСКАЛЬНЫХ РИСКОВ

Основной целью статьи является обоснование некоторых теоретических подходов и практических рекомендаций, касающихся определения и соблюдения ограничений дефицита не только государственного бюджета, но и сектора общего государственного управления в целом. Рассмотрены воспроизводственная спираль бюджетного дефицита: «бюджетный дефицит – государственный долг – фискальные риски – бюджетный дефицит» и ее особенности в Украине. Характер фискальной политики, проводимой правительством, существенно влияет на источники финансирования бюджетного дефицита и динамику его воспроизводственной спирали. Быстротечность, непредсказуемость и конфликтность политических циклов в Украине на протяжении 2005–2016 гг. стали основным фактором внутренних фискальных рисков и их разрушительного влияния на состояние государственных финансов. Авторы считают невозможным расширение фискального пространства в рамках мероприятий реализуемой бюджетно-налоговой политики, изолированных от общей политики содействия экономическому росту. Фактическое отсутствие такого общего курса экономической политики в дальнейшем будет усиливать эндогенные и экзогенные фискальные риски для экономики Украины.

Ключевые слова: государственные финансы, сектор общего государственного управления, бюджетный дефицит, фискальная политика, фискальные риски.

© Гасанов С. С., Кудряшов В. П., 2015

Sergii Gasanov, Vasyl Kudrjashov

THE BUDGET DEFICIT RESTRICTIONS IN CONDITIONS OF FISCAL RISKS

The main purpose of this article is to study some theoretical approaches and practical recommendations as to identification and restrictions not only of the state budget deficit, but also of the general government. Reproductive spiral deficit “budget deficit – public debt – fiscal risks – budget deficit” and its specifics in Ukraine are considered. The natures of the ongoing government fiscal policy significantly affect the sources of financing the budget deficit and the dynamics of its “reproductive spiral”. Transience, unpredictability and conflict of political cycles in Ukraine during 2005-2016 years has been a major factor in domestic fiscal risks and their devastating impact on the public finances. The authors find it impossible to expand fiscal space within the measures of undertaken fiscal policy that are isolated from overall policy to promote economic growth. The absence of such a general rate policy will continue to enhance endogenous and exogenous fiscal risks for the economy of Ukraine.

Key words: public finance, general government, budget deficit, fiscal policy, fiscal risks.

JEL classification: H62.

Проблематика бюджетного дефіциту та державного боргу широко обговорюється як економістами-науковцями, так і політиками, фахівцями-практиками, представниками академічних установ, університетів, громадських організацій, дослідницьких центрів, спеціалістами Міжнародного валютного фонду (МВФ), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Європейської Комісії тощо. Протягом 2000–2015 рр. більшість країн – членів ЄС та ОЕСР, країни, що розвиваються, та країни з ринками, які формуються, постали перед проблемою так званої відтворювальної спіралі бюджетного дефіциту: “бюджетний дефіцит – державний борг – фінансові ризики – бюджетний дефіцит”. Вченими Науково-дослідного фінансового інституту ДННУ “Академія фінансового управління” підготовлено та видано низку фундаментальних монографій [1–4], у яких запропоновано теоретичні підходи та практичні рекомендації щодо обмежень дефіциту бюджету та державного боргу в загальному контексті середньострокової бюджетної політики, стратегії управління державними фінансами та забезпечення їх стійкості в умовах євроінтеграційних процесів і з урахуванням міжнародного досвіду. Консультації та дискусії з експертами Німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ, ФРН) сприяли висвітленню теоретичних, методичних та інституційних аспектів удосконалення системи управління державними фінансами на шпальтах журналу “Фінанси України” [5–12]. Обґрунтовано доцільність розрахунку показника “дефіцит/профіцит сектору загального державного управління” [13], що відповідатиме практиці МВФ і дасть змогу наблизити статистику державних фінансів в Україні до міжнародних стандартів. У кінцевому підсумку йдеться про створення концептуальних засад і формування механізмів антикризового фінансового управління [14; 15], у тому числі з активним використанням інструментів фінансової політики [16–18], орієнтованих на дотримання правил, котрі нормативно обмежують бюджетний дефіцит та його приховані джерела [19–21].

Зарубіжні дослідження взаємозв'язків дефіциту бюджету, державного боргу та фіскальних ризиків мають багату історію. Зокрема, це праці Р. Барро [22], Д. Бернхейма [23], У. Бьютера [24], А. Алесіні та Дж. Табелліні [25; 26], Е. Балдачі [27], К. Котареллі [28], Т. Ірвіна [29]. Останніми роками особлива увага приділяється дослідженням фіскальних ризиків, які, на нашу думку, слід чітко класифікувати як коротко-, середньо- й довгострокові, перманентні та шоківі, ендогенні й екзогенні, як такі, що мають політичні, соціальні, економічні, демографічні, екологічні та інші витoki і характеристики [30–33]. Значна увага звертається на прикладні, методичні, статистичні, інформаційні та управлінсько-організаційні аспекти вказаної проблематики в матеріалах, представлених МВФ [34–39].

У політекономічному сенсі жодний уряд не може уникнути загальної проблеми обмеженості фінансових ресурсів та альтернативних витрат. Дефіцит бюджету, державний борг та податки – одвічна “тріада” уряду, поведінка якого ніколи не може бути “економічно раціональною”, беручи до уваги природні функції держави, пов'язані не з продукуванням багатства, а з його захистом і перерозподілом (оборона, громадський порядок, законотворчість, судочинство, адміністрування, соціальний захист, первинна та середня освіта), з “відмовами” ринку. Сплата податків – сфера соціальної відповідальності бізнесу та громадян; надання невиключних та якісних суспільних благ – сфера соціальної відповідальності держави. Взаємна відповідальність – ознака соціальної держави. Чим безвідповідальнішими й агресивнішими є моделі поведінки держави, бізнесу та громадян, тим більшими є бюджетні дефіцити, державні борги, податки та інфляція. Останні, у свою чергу, розширено відтворюють бідність, корупцію, політичний екстремізм і псевдопатріотизм, руйнують демократію, а врешті-решт – і саму державу. Політичні цикли в Україні протягом 2004–2015 рр. супроводжувалися різкими економічними коливаннями, постійними й значними бюджетними дефіцитами, рекордними темпами нарощування державних боргів та девальвації національної валюти, безпрецедентним соціальним і майновим розшаруванням населення, втратами територій та людськими жертвами. Політична безвідповідальність, професійна некомпетентність і хабарництво так званої національної еліти й одночасно громадський інфантилізм призвели до глибокої політичної, соціальної, економічної кризи, формально часткової та неформальної втрати суверенітету. Фіскальні ризики, пов'язані з обсягами державного боргу та бюджетними видатками на його обслуговування, перетворилися на довгострокові ризики національної безпеки.

Протягом останніх років в Україні ситуація у фіскальній сфері істотно ускладнилася, що виявилось у загостренні ризиків її розвитку. Це стало наслідком погіршення загальної фінансової ситуації в державі (стрімке підвищення темпів інфляції, непрогнозоване зниження курсу національної валюти), посилення рецесії в реальному секторі економіки, зростання напруженості у розвитку фінансової сфери, дедалі складнішої ситуації в регіонах, загострення соціальних проблем (зменшення реальних доходів населення, підвищення рівня безробіття, зниження купівельної спроможності громадян), погіршення інвестиційної активності, поглиблення тенденцій міграції робочої сили та

капіталу. Характерно, що посилення фінансових ризиків останнім часом спостерігалось у більшості країн світу [18]. Відповідно, суттєво ускладнилися умови залучення капіталу з-за кордону з метою розв'язання внутрішніх проблем в Україні.

Такі зміни призвели до збільшення навантаження на державні фонди з фінансування соціальних виплат, забезпечення фінансової стабільності, підтримання курсу національної валюти.

Фіскальні ризики пов'язані з проведенням операцій із залучення, розподілу й використання ресурсів публічних фондів. Їхні впливи спричиняють відхилення показників бюджетних доходів і витрат від обсягів та структури, передбачених державними планами, що може призвести до розбалансування державного бюджету як у цілому, так і за окремими позиціями, а також необхідності компенсації таких розривів за рахунок внесення змін до затверджених параметрів. Тому управління бюджетними ресурсами має спрямовуватися на врахування ймовірних фіскальних ризиків у ході планування і виконання державного бюджету.

Бюджетні ризики свідчать про ймовірність недоотримання запланованих обсягів доходів, перевищення видатків над доходами, зведення бюджету з дефіцитом (як запланованим, так і непередбаченим планом), накопичення державних боргових зобов'язань, зростання виплат за процентними платежами внаслідок підвищення їхньої дохідності, посилення тиску державного боргу на видаткову частину державного бюджету тощо.

Останніми роками загострилися ризики розбалансування дохідної та витратної частин публічного бюджету. Значними виявилися розриви між обсягами державних витрат та мобілізованими доходами. Водночас спостерігався депресивний вплив механізмів мобілізації доходів до державних фондів на розвиток бізнесу і регіонів.

За таких умов постала необхідність впровадження додаткових заходів фіскального коригування, проте з різних причин – відсутність політичної волі, складність реальних реформ, низька ефективність державного управління, обмежена участь громадськості у контролі за бюджетними операціями і т. ін. – їх вжиття не відповідало об'єктивним потребам.

У 2014 р. основні макроекономічні показники України погіршилися. Хоча обсяги валового внутрішнього продукту в номінальному виразі зросли (з 1454,9 млрд грн у 2013 р. до 1566,7 млрд грн у 2014 р.), стрімко збільшився індекс споживчих цін. За підсумками 2014 р., порівняно з 2013 р., на 8,4 % знизилися показники реальних наявних доходів населення, високого рівня сягнуло безробіття [40].

У період економічної кризи спостерігалось зниження показників дохідної частини сектору державного управління. Щодо видатків, то їхні обсяги збільшувалися. Однак їх зростання нівелювалося підвищенням витрат. Як наслідок, збільшився розрив між дохідною та витратною частинами. У 2013–2014 рр. тривала тенденція до перевищення темпів зростання державних витрат (з урахуванням операцій кредитування) порівняно з формуванням дохідної бази, що, у свою чергу, сприяло збільшенню дефіциту бюджету сектору державного управління (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка показників бюджету сектору загального державного управління в Україні

Показники		2010	2011	2012	2013	2014
Доходи	<i>млн грн</i>	453 121,00	559 710,60	628 968,20	636 386,10	641 973,10
	<i>% ВВП</i>	41,98	43,03	44,78	43,43	40,98
Видатки і кредитування за вирахуванням погашення	<i>млн грн</i>	525 441,40	594 110,50	687 249,70	699 205,20	717 575,90
	<i>% ВВП</i>	48,68	45,68	48,92	47,72	45,80
Сальдо бюджету, дефіцит “-” / профіцит “+”	<i>млн грн</i>	-72 320,40	-34 399,90	-58 281,50	-62 819,10	-75 602,80
	<i>% ВВП</i>	6,70	2,64	4,15	4,29	4,84

Джерело: Спеціальний стандарт поширення даних МВФ: Економічні та фінансові показники України: Операції сектору загального державного управління // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

Таблиця 2

Динаміка дефіциту Державного бюджету України

Показник	2011		2012		2013		2014	
	<i>млрд грн</i>	<i>% ВВП</i>	<i>млрд грн</i>	<i>% ВВП</i>	<i>млрд грн</i>	<i>% ВВП</i>	<i>млрд грн</i>	<i>% ВВП</i>
Дефіцит державного бюджету	23,56	1,80	53,45	3,80	64,71	4,40	78,07	4,99

Джерело: Графічні матеріали до Концепції реформування податкової системи України // Міністерство фінансів України. Виступи Міністра. Інфографіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=401711&cat_id=397854; Основні показники економічного і соціального розвитку України // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=OsnovniPokaznikiEkonomichnogoISotsialnogoRozvitkuUkraini>.

Слід відзначити зміни і в динаміці показників дефіциту Державного бюджету України (табл. 2).

Починаючи з 2011 р. показники дефіциту державного бюджету (як у абсолютному вимірі, так і щодо ВВП) мали тенденцію до зростання, що спричинено збільшенням розривів між дохідною та витратною частинами. Дефіцит сектору загальнодержавного управління в 2015 р. очікується на рівні 3,6 % ВВП, а з урахуванням дефіциту НАК “Нафтогаз України” – близько 7 % ВВП [41].

Підвищилися обсяги видатків державного бюджету, при чому фактичні показники були значно нижчими порівняно із запланованими. Щороку вони збільшувалися. Частка видатків щодо ВВП виявилася найвищою за останні роки та сягнула 27,5 %. На 2015 р. передбачено зростання видатків державного бюджету більш ніж на 30 %. Зауважимо, що за підсумками 2014 р. обсяги видатків місцевих бюджетів також збільшилися. Відповідне зростання передбачено і в 2015 р. (табл. 3).

В Україні досягнуто доволі високого рівня фіскальної централізації. Зокрема, за підсумками 2014 р. (фактичне виконання) частка видатків державного бюджету щодо ВВП становила 27,46 %, місцевих бюджетів – 14,41 %. Проте варто враховувати, що з державного до місцевих бюджетів були пере-

Динаміка видатків Державного та місцевих бюджетів України

Показники		2012		2013		2014		2015
		План	Факт	План	Факт	План	Факт	План
Видатки державного бюджету	<i>млн грн</i>	427,04	395,68	432,93	403,46	461,16	430,22	567,01
	<i>% ВВП</i>	30,40	28,17	29,55	27,54	29,44	27,46	–
Видатки місцевих бюджетів	<i>млн грн</i>	235,93	222,58	245,35	219,85	266,93	225,63	262,80
	<i>% ВВП</i>	16,18	15,85	16,75	15,01	17,00	14,41	–

Д ж е р е л о : Виконання бюджетів: Виконання державного бюджету // Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=212666&&documentList_stind=21.

дані міжбюджетні трансферти в сумі 130,6 млрд грн (8,34 % ВВП), на які, відповідно, збільшилися місцеві видатки. Обсяг видатків місцевих бюджетів, без урахування трансфертів з державного бюджету, становив 95,03 млрд грн, або 6,07 % ВВП. Таким чином, близько 50 % видатків місцевих бюджетів забезпечувалося з використанням механізмів передавання коштів з державного до місцевих бюджетів у формі бюджетних трансфертів.

Для порівняння: частка видатків бюджету сектору загального державного управління у ЄС-28 у 2014 р. досягала 48,1 % ВВП. При цьому видатки центрального уряду дорівнювали 27,8 % ВВП, регіональних органів державного управління – 4,7 %, місцевих – 11,5 % ВВП. Відтак, на регіональні та місцеві бюджети припадало 16,20 % ВВП, на фонди соціального страхування – 15,6 % ВВП [42].

Загальний обсяг видатків державного бюджету (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) упродовж 2012–2014 рр. мав тенденцію до зростання. Водночас варто звернути увагу на недовиконання планів фінансування видатків за підсумками кожного року. Показники недовиконання запланованих обсягів видаткової частини становили від 6,71 до 7,05 % визначених індикаторів.

За підсумками 2012–2014 рр., зросли витрати бюджету на оборону (на 88,82 %), загальнодержавні функції (49,51 %), громадський порядок, безпеку та судову владу (22,35 %), соціальний захист і соціальне забезпечення (7,06 %). При цьому на 2015 р. передбачене збільшення видатків (порівняно з показниками, досягнутими у 2014 р.) на оборону (на 66,12 %), загальнодержавні функції (72,57 %), громадський порядок, безпеку та судову владу (12,24 %), охорону здоров'я (10,59 %),

Водночас зменшилися витрати на житлово-комунальне господарство (на 70,62 %), охорону навколишнього природного середовища (36,89 %), економічну діяльність (30,34 %), духовний і фізичний розвиток (11,29 %), охорону здоров'я (6,86 %), освіти (5,15 %).

На 2015 р., порівняно з попереднім роком, передбачається підвищення витрат на економічну діяльність (19,85 %), охорону навколишнього природного середовища (29,62 %). Разом із тим відчутно скорочується фінансування з державного бюджету житлово-комунального господарства, духовного та фізичного розвитку (46,21 %), освіти (6,42 %), соціального захисту і соціального забезпечення (8,26 %).

Для нашої країни необхідна комплексна програма реформування державних фінансів, націлена на розв'язання проблем, накопичених останніми роками. Вона має передбачати раціоналізацію бюджетних витрат, збільшення обсягу та вдосконалення структури публічних доходів, обмеження дефіцитів публічних бюджетів, використання раціональних обсягів і структури їх фінансування, підвищення ефективності державної боргової політики. Потребують вирішення й питання відновлення макроекономічної стабільності та закладення основ для стійкого і збалансованого економічного зростання.

До механізмів розв'язання окреслених проблем належать: посилення контролю за державними витратами з метою досягнення їх адекватнішого співвідношення із залученою ресурсною базою та формування їх раціональнішої структури; впровадження заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання бюджетних витрат; збільшення дохідної частини сектору державного управління (шляхом реформування податкової системи, покращання податкового адміністрування, обмеження тіньових операцій та ухилення від оподаткування); вдосконалення операцій з мобілізації й розподілу неподаткових доходів, формування та використання власних доходів державних цільових соціальних фондів; стримування зростання обсягів державних боргових зобов'язань і поліпшення їхньої структури; посилення ефективності фінансових операцій державних корпорацій, реалізація програм оздоровлення фінансового сектору; внесення змін до проведення грошово-кредитної політики зі спрямуванням на підтримання економічного зростання. Необхідні заходи з активізації інституційних реформ, створення виваженішої системи фіскальних правил, підвищення транспарентності фіскальних операцій.

Програма діяльності уряду націлює на зменшення бюджетних видатків шляхом перегляду податкових пільг, наданих на індивідуальній або галузевій основі, з метою підвищення їхньої економічної та соціальної ефективності, кардинального скорочення субсидування, що викривлює умови конкуренції й дестабілізує державні фінанси, зниження витрат на утримання влади, скасування пільг посадовцям, прийняття непопулярних рішень щодо цін і тарифів.

Проведення жорсткої фіскальної політики може призвести до суттєвого загострення ризиків економічного і соціального розвитку. Тому потрібно змінити підходи до напрямів реалізації фіскальної консолідації, замість скорочення витрат – взяти курс на посилення контролю за їхніми обсягами та структурою*. Такий підхід є більш прийнятним порівняно з терміном “жорстка економія бюджетних ресурсів”. Контроль за видатками бюджету має орієнтуватися на обмеження надлишкових і неефективних державних витрат та збільшення видатків, які набувають важливого значення для зміцнення обороноздатності країни, підтримання економічного зростання, сприяння економічному розвитку регіонів, виконання соціальних завдань.

Серед механізмів посилення контролю за видатками бюджету сектору загального державного управління слід виокремити: забезпечення прозорості операцій з бюджетними ресурсами з боку органів державного управління;

* Прийняття курсу на зменшення державних витрат на середньо- та довгострокову перспективу стоїть на порядку денному, проте його запровадження навряд чи є доцільним протягом поточного періоду.

проведення моніторингу формування та виконання публічних бюджетів, а також аналізу досягнення запланованих результатів протягом установлених періодів (щомісяця, щокварталу, за підсумками півріччя та після завершення бюджетного періоду) з боку як органів державного управління, так і комітетів Верховної Ради України, незалежних аналітичних інститутів, а також громадських організацій; урахування пропозицій і рекомендацій недержавних установ органами державного управління та їх звітування з питань реалізації наданих пропозицій і рекомендацій.

Стосовно оподаткування, то посилення тиску на бізнес і громадян із середніми доходами (не кажучи про населення із низькими статками) навряд чи можна вважати доцільним. З метою збільшення бюджетних доходів потрібно внести зміни до механізмів виконання відповідних завдань – приміром, вдатися до жорсткіших заходів з оподаткування доходів і майна заможних верств населення. Так, надходження до бюджету від заможних громадян можна збільшити, підвищивши прогресивність ставок податку на доходи фізичних осіб, удосконаливши механізми оподаткування приростів капіталу, оподаткування майна, усунувши можливості ухилення від оподаткування, вивезення капіталу до офшорних зон, проведення заборонених спекулятивних операцій, використання податкових преференцій (пільг, стимулів, послаблень).

Список використаних джерел

1. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України : у 6 т. / НДФІ. – К., 2004.
2. Державний бюджет і бюджетна стратегія в умовах економічних реформ : у 4 т. / ДННУ “Акад. фін. управління”. – К., 2011.
3. Фінансова система національної економіки: проблеми розвитку та управління змінами : у 3 т. / за заг. ред. Т. І. Єфименко ; ДННУ “Акад. фін. управління”. – К., 2012.
4. Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко ; ДННУ “Акад. фін. управління”. – К., 2014.
5. *Бауманн Е.* Стандарти Європейського Союзу у сфері державних фінансів / Е. Бауманн // *Фінанси України.* – 2013. – № 12. – С. 21–32.
6. *Бауманн Е.* Планування й формування реалістичного та прозорого бюджету / Е. Бауманн // *Фінанси України.* – 2014. – № 9. – С. 7–20.
7. *Бехманн У.* Політико-економічне консультування: досвід Німеччини та перспективи для України / У. Бехманн // *Фінанси України.* – 2015. – № 3. – С. 18–29.
8. *Елерс Г.* Управління державним боргом: завдання, цілі, учасники / Г. Елерс // *Фінанси України.* – 2014. – № 1. – С. 7–21.
9. *Елерс Г.* Стратегії реформ у сфері державних фінансів. Національні програми та міжнародні вимоги (МВФ, ЄС, Світовий банк) / Г. Елерс // *Фінанси України.* – 2014. – № 7. – С. 7–16.
10. *Шлапак О. В.* Державні фінанси України в сучасних умовах: проблеми стабілізації та антикризового управління / О. В. Шлапак // *Фінанси України.* – 2014. – № 4. – С. 7–31.
11. *Мярко́вський А. І.* Антикризове управління державними фінансами: питання стратегії та ефективних рішень / А. І. Мярко́вський // *Фінанси України.* – 2012. – № 12. – С. 7–23.
12. *Уманський І. І.* Стійкість державних фінансів в умовах євроінтеграційних процесів / І. І. Уманський // *Фінанси України.* – 2015. – № 1. – С. 9–28.

13. *Гасанов С. С.* Формування системи індикаторів фінансової стійкості сектору загального державного управління / С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов, Р. Л. Балакін // *Фінанси України*. – 2012. – № 9. – С. 18–36.
14. *Єфименко Т. І.* Фіскальна консолідація в контексті антикризового регулювання / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов // *Фінанси України*. – 2013. – № 2. – С. 7–20.
15. *Єфименко Т. І.* Антикризове податкове регулювання фінансового сектору / Т. І. Єфименко // *Фінанси України*. – 2011. – № 11. – С. 3–21.
16. *Гасанов С. С.* Досвід ЄС з антикризового управління державними фінансами та його використання в Україні / С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов, Р. Л. Балакін // *Фінанси України*. – 2014. – № 7. – С. 17–30.
17. *Гасанов С. С.* Напрями формування фіскальної політики в аспекті асоціації України з ЄС / С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов, Р. Л. Балакін // *Фінанси України*. – 2014. – № 1. – С. 22–38 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fu_2014_1_4.pdf.
18. *Кудряшов В. П.* Фіскальні дисбаланси і заходи щодо їх обмеження в ЄС / В. П. Кудряшов // *Економіка України*. – 2014. – № 10. – С. 79–96.
19. *Ярошенко Ф. О.* Бюджетні дефіцити як інструмент посткризового відновлення світової економіки / Ф. О. Ярошенко // *Фінанси України*. – 2011. – № 1. – С. 3–12.
20. *Богдан Т. П.* Квазіфіскальні операції та їх роль у формуванні бюджетного дефіциту / Т. П. Богдан // *Фінанси України*. – 2011. – № 9. – С. 3–17.
21. *Башко В. Й.* Інституційно-правові механізми обмеження дефіциту бюджету / В. Й. Башко // *Наукові праці НДФІ*. – 2011. – Вип. 4. – С. 70–86.
22. *Barro R. J.* The Ricardian Approach to Budget Deficits / R. J. Barro // *The Journal of Economic Perspectives*. – 1989. – Vol. 3, № 2. – P. 37–54.
23. *Bernheim B. D.* A Neoclassical Perspective on Budget Deficits / B. D. Bernheim // *The Journal of Economic Perspectives*. – 1989. – Vol. 3, № 2. – P. 55–72.
24. *Buiter W.* The Theory of Optimum Deficits and Debt / W. Buiter // *NBER Working Paper*. – 1983. – № 1232. – 47 p.
25. *Alesina A.* A Positive Theory of Fiscal Deficits and Government Debt in a Democracy / A. Alesina, G. Tabellini // *NBER Working Paper*. – 1987. – № 2308. – 38 p.
26. *Alesina A.* The Political Economy of Government Debt / A. Alesina, A. Passalacqua // *NBER Working Paper*. – 2015. – № 21821. – 74 p.
27. *Baldacci E.* Measuring Fiscal Vulnerability and Fiscal Stress: A Proposed Set of Indicators / E. Baldacci, J. McHugh, I. Petrova // *IMF Working Paper*. – 2011. – WP/11/94. – 20 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp1194.pdf>.
28. *Post-Crisis Fiscal Policy* / ed. by C. Cottarelli, P. Gerson, A. Senhadji. – Cambridge : The MIT Press, 2014. – 576 p.
29. *Irwin T.* Getting the Dog to Bark : Disclosing Fiscal Risks from the Financial Sector / T. Irwin // *IMF Working Paper*. – 2015. – WP/15/208. – 24 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=43314.0>.
30. *From Systemic Banking Crises to Fiscal Costs : Risk Factors* / D. Amaglobeli, N. M. End, M. Jarmuzek, G. Palomba // *IMF Working Paper*. – 2015. – WP/15/166. – 43 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=43101.0>.
31. *Ódor L.* Fiscal Risk Assessment at the CBR: A Conceptual Framework. / L. Ódor // *CBR Discussion Paper*. – 2014. – № 1/2014. – 17 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rozpocetovarada.sk/download/riskatcbr_dp_012014.pdf.
32. *Furceri D.* The Euro Area Crisis : Need for a Supranational Fiscal Risk Sharing Mechanism? / D. Furceri, A. Zdzienicka // *IMF Working Paper*. – 2013. – WP/13/198. – 34 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=40964.0>.
33. *Berti K.* An early-detection index of fiscal stress for EU countries / K. Berti, M. Salto, M. Lequien // *European Economy. Economic Papers*. – 2012. – № 475. – 22 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/economic_paper/2012/pdf/ecp475_en.pdf.

34. *Kopits G.* Fiscal risks: New Approaches to Identification, Management and Mitigation : unpublished manuscript / G. Kopits. – Berlin, 2014. – 28 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=GOV/PGC/SBO\(2014\)4&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=GOV/PGC/SBO(2014)4&docLanguage=En).
35. A Toolkit to Assessing Fiscal Vulnerabilities and Risks in Advanced Economies / E. Arbatli, C. E. Alper, J. Jonas et al. // IMF Working Paper. – 2012. – WP12/11. – 29 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=25619.0>.
36. Public Sector Debt Statistics: Guide for Compilers and Users. – Washington, DC : International Monetary Fund, 2011. – 219 p.
37. Fiscal Risks: Sources, Disclosure and Management / A. Cebotari, J. M. Davis, L. Lusinyan et al. ; Fiscal Affairs Dept. – Washington, DC : International Monetary Fund, 2008. – 52 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/dp/2009/dp0901.pdf>.
38. Fiscal Monitor, April 2015: Now Is the Time: Fiscal Policies for Sustainable Growth. – Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2015. – 110 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fm/2015/01/pdf/fm1501.pdf>.
39. Fiscal Monitor, April 2014: Public Expenditure Reform: Making Difficult Choices. – Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2014. – 98 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=41121.0>.
40. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
41. Інфляційний звіт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19007319>.
42. Eurostat. Your Key to European Statistics. Main Tables [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/regions/data/main-tables>.